

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/151444,Karolina-Trzeskowska-Kubasik-Zbrodnie-niemieckie-popelnione-na-cmentarzu-zydowsk.html>
03.03.2026, 13:23

Karolina Trzeskowska-Kubasik: Zbrodnie niemieckie popełnione na cmentarzu żydowskim w Busku-Zdroju

Jednym z miejsc kaźni na terenie Buska-Zdroju był cmentarz żydowski, położony we wschodniej części miasta, przy ul. Widuchowskiej. Z punktu widzenia okupanta niemieckiego stanowił on doskonałą lokalizację do dokonywania zbrodni z racji jego oddalenia od miasta.

05.10.2021

[Okupacja niemiecka](#) [Zbrodnie niemieckie](#)

Na cmentarzu żydowskim w Busku Zdroju egzekucje odbywały się głównie w latach 1942-1944. Ich eskalacja miała miejsce jesienią 1942 r., po przeprowadzeniu akcji wysiedleńczej w getcie w Busku-Zdroju. Wówczas na cmentarzu Niemcy rozstrzelali osoby niezdolne do marszu: osoby chore, starców oraz małe dzieci. Po zakończeniu akcji wysiedleńczej, mordowali na nim ukrywających się w okolicy Żydów. Egzekucje przeprowadzano przeważnie w godzinach popołudniowych lub wieczornych. Skazańców przyprowadzano bądź przywożono z miejsc ukrycia bądź z aresztów w Busku-Zdroju samochodami z wyłączonymi światłami. Wykonawcami egzekucji byli członek Sicherheitspolizei Johann Hansel oraz członkowie żandarmerii niemieckiej z Buska-Zdroju.

Zbrodnie popełnione na Żydach

Jesienią 1942 r. żandarmi: John oraz Schwenke zastrzelili czterech Żydów. W niedługim czasie po tym wydarzeniu na miejsce kaźni przyprowadzili starszego Żyda oraz dwie młode Żydówki. Mężczyzna na rozkaz Niemców wszedł do wykopanego dołu, kobiety zaś błagały o darowanie im życia. John pchnął obydwie z taką siłą, że spadły do dołu. Schwenke oddał zaś do nich kilka strzałów.

W kolejnej egzekucji dokonanej jesienią 1942 r. rozstrzelano na cmentarzu żydowskim w Busku-Zdroju dwunastu Żydów: czterech mężczyzn, sześć kobiet i dwoje dzieci poniżej 10 roku życia. Nieliczni Żydzi podejmowali próby ucieczki z miejsca egzekucji. Jesienią 1942 r. sześciu Żydów, którzy próbowali zbiec w drodze na cmentarz zostało zamordowanych.

Zbrodnie popełnione na Polakach

Na terenie cmentarza żydowskiego w Busku-Zdroju dokonywano również zbrodni na ludności polskiej. W drugiej połowie października 1943 r. rozstrzelano członkinie Obwodu Armii Krajowej Busko: Zofię Dytkowską oraz Helenę Żurkiewicz, a także Ignacego Dziurdę.

Zofia Dytkowska była właścicielką willi „Zacisze” w Busku-Zdroju, położonej na obecnej ul. Waryńskiego. Przechowywano w niej radio, maszynę do pisania oraz powielacz. Mieścił się tam ponadto punkt kontaktowy, gdzie spotykali się członkowie buskiej konspiracji.

Najstarszy syn Dytkowskiej - Julian ps. "Mały" był dowódcą grupy harcerzy, która pomagała w prowadzeniu nasłuchu radiowego oraz w wydawaniu i kolportażu podziemnych gazetek. W czasie jednej z akcji bojowej został ranny w kręgosłup. W wyniku odniesionych ran, zmarł po

kilku dniach w szpitalu w Kielcach. Po pogrzebie „Małego”, żandarmeria niemiecka posiadająca wiedzę o działalności konspiracyjnej rodziny Dytkowskich przeprowadziła w październiku 1943 r. aresztowania. Niemcy zatrzymali wówczas Lucjana, męża Zofii, Zofię oraz ich syna – Wiesława, a także Helenę Żurkiewicz.

Wiesława Dytkowskiego osadzono w willi dr. Byrkowskiego w Busku-Zdroju, gdzie poddawano go brutalnym torturom. Najprawdopodobniej 30 października 1943 r. wyprowadzono go na pobliską aleję Mickiewicza. Żandarm nakazał mu biec, po czym oddał do niego strzał. Wiesławowi udało się zbiec i przeżyć wojnę.

W willi dr. Byrkowskiego osadzono również najprawdopodobniej męża Zofii – Lucjana. Najprawdopodobniej z Buska-Zdroju przeniesiono go do więzienia do Pińczowa lub do Kielc. 12 listopada 1943 r. przybył do KL Auschwitz-Birkenau, a w 1944 r. przeniesiono go do KL Buchenwald, gdzie najprawdopodobniej zginął.

Zofię Dytkowską oraz Helenę Żurkiewicz osadzono najprawdopodobniej w willi „Wersal”. Poddawano je tamże rozległym torturom:

„ręce, nogi połamane, pogryzione przez psy, ciało powyrywane”.

Ich egzekucja najprawdopodobniej miała miejsce w drugiej połowie października 1943 r. Jej wykonawcą był Johann Hansel.

Wiesław Dytkowski, któremu udało się przeżyć wojnę, po zakończeniu działań wojennych podjął próbę odzyskania miejsca pochówku matki. Na początku sierpnia 1946 r. odnalazł zwłoki Zofii Dytkowskiej i Heleny Żurkiewicz w mogile na cmentarzu żydowskim w Busku. Ciała Dytkowskiej i Żurkiewicz przeniesiono na cmentarz parafialny w Busku-Zdroju, gdzie spoczywają po dzień dzisiejszy. W październikowej egzekucji Niemcy rozstrzelali również Ignacego Dziurdę – sekretarza gminy Szczytniki.

► [Czytaj więcej na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Okupacja niemiecka, Zbrodnie niemieckie

Artykuł